

Kettős kör

Kétős kör

ELBESZÉLÉSEK SZÜLŐKRŐL,
GYERMEKEKRŐL

Csorbá Gyözőné
szeretettel, régi
barátsággal

Anna Kőrösi

Budapest, 1981. 5. 27.

KOZMOSZ KÖNYVEK

Kettős kör

ELBESZÉLÉSEK SZÜLŐKRŐL, GYERMEKEKRŐL

Néhány Aquarel és más rajzok a Kossuth-kiadó elbeszélése, mint a gyermeki világ ábrázolásának egyszerű példája. Tízéves kislány bolyong a hivatali rüdög épületében. Kongó folyosók, zord boltízetek, rejtélyes lépcsőfeljárók. Az apját keresi, aki véletlenül magával hozta otthonról a karakulcsot, és itt dolgozik valahol az indatlan épületben. Meg is találja az egyik irodában, falhoz támasztott kis íróasztalán ülve, a szoba sarkában. A kulcs az előkerül, de a fiú sírva lép ki az épületből: amit látott és tapasztalt, megsemmisítette benne a mítoszt, amely az apáról és az apa hivataláról élt benne. Antón Karinthy Frigyes *Skarlát*-elbeszélések, a kislány történetét, aki vörösnarancs látnivalójában egyszerre szenvedtél át magában a vörheny laza harmadát és az első, önmagán tapasztalt igazságtalanságát. A *Skarlát* pedig egy Móricz-elbeszélés emléket idézte fel (csak a novella címe nem jutott eszünkbe), szegényes falusi szoba, nyomott légkör, nyugos, beteg, szorongó kislány, aki már regen nem látta szüleit. Este, lámpagyújtás után arra ábred, hogy az édesapja hangját hallja, aki váratlanul megérkezett. Határtalan boldogság, remegő izgalom, de az örömtől, meglepetéstől, láztól kifáradt gyerek csakhamar újra elalszik, és másnap, mire felébred, már nincs ott az apja. Egyszerre megint minden sötét, csöndes, szomorú lett a háznál.

Később persze, a novellát megtalálva, az is kiderült, hogy mi a címe: 1886. februárban beteg voltam (inkább napló vagy emlékirat fejezeteineként hat, bizonyára ezért hullott ki az emlékezetből), de akkor már javában benne voltam a

KOZMOSZ KÖNYVEK

Kettős kör

Ebben a kötetben csupa olyan novellát talál az olvasó, amely szülők és gyermekek kapcsolatáról szól. A magyar novella klasszikus mestereitől, Mikszáthtól, Bródytól, Krúdytól, Móricztól, Nagy Lajostól, Kosztolányitól, Gelléri Andor Endrétől és másoktól válogattunk, mai irodalmunk néhány kiváló elbeszélőjével zárva a sort.

Olvashatunk fiatal szülőkről és magukra maradt öregekről, a felnőttek világában tévelygő gyerekekről és már a maguk sorsát alakító fiatalokról. A gyűjtemény több írása szülők és gyermekek kíméletlen harcát vagy boldog egymásra találását mutatja be, másutt önfeláldozó vagy féltékeny anyák, emberséges vagy önző apák körül bonyo-

lódnak az események. Szó esik elnyomott vagy erőszakos gyerekekről és olyan szülőkről, akik nem törődnek gyerekeikkel, vagy éppen szeretetükkel bénítják meg őket. A családi otthon védő közösségéről vagy kibíratatlan pokláról éppúgy szólnak novellák, mint arról, hogy a halott szülők miként élnek tovább gyermekeik tudatában és képzeletében. Ahány írás, annyiféle nézőpont, ábrázolási mód és ítélet a két világról, Illés Endre kifejezését kölcsönözve: a *kettős kör*ről, a szülői és gyermeki mikrokozmoszról.

KOZMOSZ KÖNYVEK

VÁLOGATTA ÉS SZERKESZTETTE
UGRIN ARANKA-VARGHA KÁLMÁN

A BORÍTÓ GYULAI LIVIUSZ MUNKÁJA

Néhány remek novella felidézéséből született ennek a kötetnek az ötlete. Először *A kulcs* került szóba, Kosztolányi elbeszélése, mint a gyermeki világ ábrázolásának nagyszerű példája. Tízéves kislány bolyong a hivatal rideg épületében. Kongó folyosók, zord boltozatok, rejtélyes lépcsőfeljárók. Az apját keresi, aki véletlenül magával hozta otthonról a kamrakulcsot, és itt dolgozik valahol az irdatlan épületben. Meg is találja az egyik irodában, falhoz támasztott kis íróasztalnál ülve, a szoba sarkában. A kulcs is előkerül, de a fiú sírva lép ki az épületből: amit látott és tapasztalt, megsemmisítette benne a mítoszt, amely az Apáról és az apa Hivataláról élt benne. Aztán Karinthy Frigyes *Skarlátját* emlegettük, a kislány történetét, aki vörösen izzó látomásai-ban egyszerre szenved át magában a vörheny lázrohamait és az első, önmagán tapasztalt igazságtalanság gyötrelmét. A *Skarlát* pedig egy Móricz-elbeszélés emlékét idézte fel (csak a novella címe nem jutott eszünkbe!), szegényes falusi szoba, nyomott légkör, nyűgös, beteg, szorongó kislány, aki már régen nem látta szüleit. Este, lámpagyújtás után arra ébred, hogy az édesapja hangját hallja, aki váratlanul megérkezett. Határtalan boldogság, remegő izgalom, de az örömtől, meglepetéstől, láztól kifáradt gyerek csakhamar újra elalszik, és másnap, mire felébred, már nincs ott az apja. Egyszerre megint minden sötét, csendes, szomorú lett a házban.

Később persze, a novellát megtalálva, az is kiderült, hogy mi a címe: *1886. februárban beteg voltam* (inkább napló vagy emlékirat fejezetcímeként hat, bizonyára ezért hullott ki az emlékezetből), de akkor már javában benne voltunk a

nyomozásban, az egyik novella szinte vonzotta maga után a hasonló tartalmú vagy rokon hangulatú másikat.

De hát mit kerestünk, mi volt nyomozásunk tárgya és célja?

Először csak a gyerekkorról szóló írásokat kezdtük gyűjteni, de ahogy szaporodott az anyag, egyre vonzóbb feladatnak ígérkezett olyan kötetnek az összeállítása, amely a szülők és gyermekeik kapcsolatát ábrázoló legszébb magyar elbeszéléseket tartalmazza, a magyar novella klasszikus mestereitől, Mikszáthtól, Bródytól, Krúdytól, Móricztól, Nagy Lajostól, Kosztolányitól kezdve a legfiatalabb írókig.

A kötet anyaggyűjtése során aztán egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a magyar elbeszélő irodalom egyik leggazdagabb, legváltozatosabb, legtöbb érzelmi és indulati feszültséget magába foglaló témakörére bukkantunk.

A válogatásban arra törekedtünk, hogy a kötet minél jobban tükrözze a témakör gazdagságát és változatosságát. Olvashatunk fiatal szülőkről és magukra maradt öregekről, a felnőttek világában tévelygő gyerekekről és már a maguk sorsát alakító fiatalokról. A gyűjtemény több írása szülők és gyermekek kíméletlen harcát vagy boldog egymásra találását mutatja be, másutt önfeláldozó vagy féltékeny anyák, emberséges vagy önző apák körül bonyolódnak az események. Szó esik elnyomott vagy erőszakos gyerekekről és olyan szülőkről, akik nem törődnek gyerekeikkel, vagy éppen szeretetükkel bénítják meg őket. A családi otthon védő közösségéről vagy kibírhatatlan pokláról éppúgy szólnak novellák, mint arról, hogy halott szülők léte miként él tovább gyermekeik tudatában. Ahány írás, annyiféle nézőpont, ábrázolási mód a két világról, a felfogásban, morálban, életvitelben sokszor leküzdhetetlenül nagy távolságban levő kétféle mikrokozmoszról, amely Illés Endre kifejezését kölcsönözve, *kettős körrel* szigeteli el magát egymástól.

Végül is nagyon természetes, hogy apák és fiúk harca, nemzedékek összetartozása és különválása, családi kötöttségek és egyéni felszabadulási szándékok kiéleződése éppen olyan jelentős és mindig megújuló témaforrása az irodalomnak, mint a magány, a szerelem, az elmúlás vagy a magát megvalósító ember küzdelme. Elvégre a személyiség kialakulásának első küzdőtere a családi környezet, az első olyan közeg, amelyen belül meg kell találnunk vagy ki kell harcolnunk helyünket és szerepünket. Már ott és akkor eldől, hogy ki lesz életképes „kint” az életben, és kit nyom el végérvényesen szülők vagy testvérek erkölcsnek, hagyománynak, közös érdeknek vagy bármilyen másnak nevezett familiáris érdekszövetsége.

Móricz Zsigmond írta élete utolsó karácsonyán, gyermekkorára emlékezve, hogy az érintkezés, a verseny, a harc és a barátság fogásait neki már otthon, a családi környezetben, testvéreivel játszva és marakodva kellett megtanulnia. Első örömeinknek, fájdalmainknak, csalódásainknak, sikereinknek és kudarcainknak, amelyeknek nyomát egész életünkön át magunkban hordozzuk, többnyire szintén a szülői otthon a forrása és színtere.

Nem véletlen, hogy a szülő és gyerek kapcsolatának ábrázolása az írott irodalmak legrégibb témakörei között éppúgy megtalálható, mint a népköltészetben vagy a különböző népek és kultúrák ősi mítoszaiban. Mi persze a magyar irodalom vonatkozásában sem törekedtünk teljességre, pusztán a ma is élő, eleven hatású, meggyőző erejű novellák bemutatására vállalkoztunk.

A témakör eleven voltát nemcsak az jelzi, hogy a szülő és gyerek kapcsolatának kérdéséhez a maga módján minden nemzedék hozzászólt meggyőződése, tapasztalata és nosztalgiái alapján, hanem az is, amit legfiatalabb íróink novellái is bizonyítanak, hogy a probléma ma éppoly időszerű, mint ötven vagy száz évvel ezelőtt, ma is érzelmi és indulati motívumokat szabadít fel, állásfoglalásra és elemzésre

kényszerít, kialakult tételek, normák, ítéletek felülvizsgálá-
tára ösztönöz.

Az olvasónak mindenekelőtt azt kívánjuk, hogy örömet
találjon a kötet novelláiban, de ha közelebb kerül szülei éle-
tének, saját gyerekkorának, nemzedéke sorsának, gyerekei
jövőjének jobb megértéséhez is, akkor bizonyára nem vette
hiába kézbe ezt az elbeszélésgyűjteményt.

V. K.

Életrajzi jegyzetek

MIKSZÁTH KÁLMÁN (1847–1910) – elbeszélő, regényíró, publicista, a XIX. századi magyar prózairodalom egyik legnagyobb alakja. A *Szegedi Napló*, a *Pesti Hírlap*, az *Ország-Világ*, a *Vasárnapi Újság* és a *Hét* munkatársa. A *Tót atyafiak* (1881) és *A jó palócok* (1882) című novellás köteteivel tűnt föl. Elbeszéléseink gyűjteményes kiadása: *Mikszáth Kálmán: Elbeszélések* (I–III., 1955).

BRÓDY SÁNDOR (1863–1924) – elbeszélő, regény- és drámaíró, publicista. 1899–1900-ban kiadta és egymaga írta a *Fehér Könyv* című folyóiratot, majd Gárdonyi Gézával és Ambrus Zoltánnal 1903-ban megindította a *Jövendő*-t. A *Hét*, a *Magyar Génius* és a *Nyugat* munkatársa volt. Első elbeszélései 1882-ben *Emberék* című kötetében jelentek meg, *Nyomor* (1884) című novellás könyve naturalista programjával keltett föltűnést. Válogatott elbeszéléseinek új kiadásai: *A sas Pesten* (1954), *Húsevők* (1960).

GÁRDONYI GÉZA (1863–1922) – költő, elbeszélő, regény- és drámaíró. Ambrus Zoltánnal és Bródy Sándorral közösen indították a *Jövendő* című hetilapot. A *Hét* és az *Új Idők* munkatársa volt. Első jelentős novellás kötete, *Az én falum*, 1898-ban jelent meg. Elbeszéléseinek legteljesebb gyűjteménye: *Szegény ember jó órája* (I–II., 1964).

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN (1866–1917) – elbeszélő, régész, etnográfus. A *Szegedi Napló* és a *Hét* munkatársa volt. Első novellás kötete *Szegedi parasztok és egyéb urak* (1902) címmel jelent meg. Novelláiban főleg a Szeged vidéki népelet ábrázolója. Elbeszéléseinek kötete *Tömörkény István válogatott novellái* címmel jelent meg 1977-ben.

CHOLNOKY VIKTOR (1868–1912) – elbeszélő, tárcaíró, publicista, műfordító. A *Pesti Napló*, a *Hét*, a *Magyar Génius*, a *Nyugat* munkatársa volt. Első novellás kötete szülővárosában, Veszprémben jelent meg 1896-ban, *Füstkarikák* címmel. Novelláiban ősi kultúrák, régi mesék, ódon babonák elemei ötvöződnek. A pesti külvárosok hányódó figuráinak egyik első realista ábrázolója a magyar prózában.

SZOMORY DEZSŐ (1869–1944) – elbeszélő, regény- és drámaíró, publicista. Írásait a *Hét* és a *Nyugat* közölte. Első novellás kötete 1892-ben *Elbukottak* címmel jelent meg. Fiaitalkori írásaira a szecesszió dekoratív stílusa jellemző, későbbi elbeszéléseiben a polgárság életének szatirikus bírálója. Válogatott elbeszéléseinek kötete: *Az Irgalom hegyén* (1964).

SZINI GYULA (1876–1932) – elbeszélő, regény- és drámaíró, műfordító. A *Hét*, a *Magyar Génius*, a *Figyelő* és a *Nyugat* munkatársa volt. Első novellás kötete, a *Trilibi*, 1907-ben jelent meg. A század eleji szecessziós-szimbolista próza jelentős művésze. Válogatott elbeszéléseinek kötete: *Rózsaszínű hó* (1963).

ADY ENDRE (1877–1919) – költő, elbeszélő, publicista. A *Nagyváradi Napló*, a *Népszava*, a *Hét*, a *Nyugat* munkatársa volt. 1907 és 1913 között öt novellás kötete jelent meg, az első *Sápadt emberek és történetek* címmel. Elbeszéléseinek gyűjteményes kötetét 1961-ben, majd 1977-ben *Ady Endre összes novellái* címen adták ki.

KRÚDY GYULA (1878–1933) – elbeszélő, regény- és drámaíró. Számos lap munkatársa volt, írásai a *Pesti Napló*-ban, a *Hét*-ben, a *Magyar Génius*-ban, a *Nyugat*-ban jelentek meg. Első novellás kötete 1897-ben *Üres fészek* címmel jelent meg. Novelláinak gyűjteményes kiadásai: *Krúdy Gyula: Válogatott novellák* (1957); *Pókbálós palackok* (1977); *Az álombeli lovag* (1978); *Szerenád* (1979).

MÓRICZ ZSIGMOND (1879–1942) – elbeszélő, regény- és drámaíró, publicista, a XX. századi magyar realista próza egyik legnagyobb alakja. A *Pesti Napló*, a *Világ* és a *Magyarország* munkatársa, 1929 és 1932 között a *Nyugat* társszerkesztője, majd 1939-től a *Kelet Népe* szerkesztője volt. A *Nyugatban Hét krajcár* című novellájával tűnt fel 1908-ban Elbeszéléseinek gyűjteményes kiadása: *Móricz Zsigmond regényei és elbeszélései* (IX–XII., 1964–1965).

MÓRA FERENC (1879–1934) – költő, elbeszélő, regényíró, publicista, régész, a szegedi múzeum igazgatója volt. A *Szegedi Napló*, a *Világ*, a *Pesti Hírlap* munkatársa. Elbeszéléseinek első gyűjteményes kötete 1925-ben, *Georgikon* címmel jelent meg. Elbeszéléseinek gyűjteményes kötete: *A világ így megyen* (1956).

KAFFKA MARGIT (1880–1918) – költő, elbeszélő, a XX. századi magyar próza egyik jelentős alakja. A *Pesti Napló*, *A Hét*, a *Magyar Génusz* és a *Nyugat* munkatársa volt. Irodalmi kibontakozása a *Nyugat*-mozgalom megindulásának éveire esik. Első novelláskötete, a *Levelek a zárdából*, még 1904-ben jelent meg. Válogatott novelláinak kötete: *Lázadó asszonyok* (I–II., 1958).

NAGY LAJOS (1883–1954) – elbeszélő, regényíró, publicista, a XX. századi magyar realista próza egyik jelentős alakja. Első novelláit a *Népszava* és a *Nyugat* tette közre, majd a *Világ*, *A Toll*, az *Irodalmi Újság*, a *Magyar Csillag* és a *Csillag* közölte írásait. Első novellás kötete, *Az asszony, a szeretője meg a férje*, 1911-ben jelent meg. Elbeszéléseinek gyűjteményes kiadása: *Nagy Lajos: Válogatott elbeszélések* (I–III., 1956).

SZÉP ERNŐ (1884–1953) – költő, elbeszélő, regényíró, publicista. A *Pesti Hírlap*, *A Hét*, a *Nyugat* közölte írásait. Első novellás kötete *Kenyér* címmel jelent meg. A gyermekkorról, a század eleji Pest világáról szóló novelláit impresszionista érzékenység jellemzi. Válogatott novellái: *Úriemberek vagyunk* (1957).

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ (1885–1936) – költő, elbeszélő, regényíró, publicista, a XX. századi magyar irodalom egyik jelentős alakja. A *Pesti Napló*, a *Világ*, *A Hét*, *A Toll* és a *Nyugat* munkatársa volt. Első novellás kötete, a *Boszorkányos este*, 1908-ban jelent meg. Novelláinak gyűjteményes kötete: *Kosztolányi Dezső elbeszélései* (1965).

KASSÁK LAJOS (1887–1967) – költő, elbeszélő, regényíró, festőművész, a XX. századi avantgardista irányzatok legjelentősebb magyar képviselője. *A Tett*, *Ma* és *Munka* címmel folyóiratokat indított, a *Nyugat*, a *Korunk*, a *Magyarok*, a *Kortárs* és az *Új Írás* munkatársa volt. Első novellás kötete, az *Életsíratás*, 1912-ben jelent meg. Válogatott novelláinak kötete: *Mélyáram* (1960).

KARINTHY FRIGYES (1887–1938) – költő, elbeszélő, regényíró, publicista. Írásai a *Pesti Napló*-ban, *A Hét*-ben, *A Toll*-ban, a *Színházi Élet*-ben és a *Nyugat*-ban jelentek meg. Első novellás kötetét *Esik a hó* címen adták ki 1912-ben. Novelláinak gyűjteményes kiadása: *Jelbeszéd* (I–II., 1978).

CSÁTH GÉZA (1887–1919) – elbeszélő, regény- és drámaíró, zenekritikus, ideggyógyász. A *Budapesti Napló*, a *Népszava*, a *Huszádik Század* és a *Nyugat* közölte írásait. Első novellás kötete, *A varázsló kertje*, 1908-ban jelent meg. Elbeszéléseiben szorongásos figuráinak groteszk, zilált, zaklatott világot tárta fel. Novellái *A lélek arca* (I–II., 1957) és az *Ismeretlen házban* (I–II., 1977) című gyűjteményekben jelentek meg.

TÖRÖK GYULA (1888–1918) – elbeszélő, regényíró, publicista. A *Magyarország*, a *Népszava*, a *Pesti Napló* és a *Nyugat* munkatársa volt. A *Szerelmes szívünk* című novellás kötetét 1917-ben adták ki. Elbeszéléseiben a dzsentri életforma realista ábrázolója. Válogatott novellái az *Iker* (I–II., 1957) című kötetben jelentek meg.

FÜST MILÁN (1888–1967) – költő, elbeszélő, regény- és drámaíró, esztéta. Írásait a *Nyugat*-ban a *Magyarok*-ban és a *Kortárs*-ban közölte. Első novellás kötete, *Az aranytál*, 1920-ban jelent meg. Összegyűjtött novelláinak kötete: *Öröktűzek* (1961).

TERSÁNSZKY JÓZSI JENŐ (1888–1969) – elbeszélő és regényíró. A *Nyugat*, a *Magyar Csillag*, a *Híd*, a *Válasz*, a *Kortárs* és az *Új Írás* közölte írásait. Első novellás kötetét *A tavasz napja süttötte* címmel, 1911-ben adták ki. Válogatott elbeszéléseinek kötete: *Tiroli kocsmáros* (I–II., 1958).

HUNYADY SÁNDOR (1890–1942) – elbeszélő, regény- és drámaíró, publicista. Írásai a *Pesti Napló*-ban, a *Magyarország*-ban, a *Híd*-ben a *Nyugat*-ban és a *Magyar Csillag*-ban jelentek meg. Első novelláit *Diadalmas katona* (1930) című kötetében közölte. Elbeszéléseire a mikszáthi anekdotizáló hang és a modern lélekelemzés egysége jellemző. Válogatott novellái az *Olasz vendéglő* (1956) és a *Razzia az „Arany Sas”-ban* (1965) című kötetekben jelentek meg.

DÉRY TIBOR (1894–1977) – költő, elbeszélő, regény- és drámaíró, publicista. Első elbeszélését a *Nyugat* közölte, munkatársa volt a *Dokumentum*, a *Munka*, a *Magyarok*, a *Csillag*, a *Kortárs* és az *Új Írás* című folyóiratoknak. Első elbeszéléskötetét bécsi emigrációjában adta ki *A két nővér* (1921) címen. Novellái a *Theokritosz Újpesten* (I–II., 1975) című gyűjteményes kötetben jelentek meg.

TAMÁSI ÁRON (1897–1966) – elbeszélő, regény- és drámaíró, publicista. Írásait az *Erdélyi Helikon*, a *Korunk*, a *Nyugat*, a *Válasz*, a *Magyarok*, a *Kortárs* és az *Új Írás* közölte. Első novellás kötetét, a *Lélekindulást*, 1925-ben adták ki. A székelyfalu világának realista ábrázolója. Elbeszéléseinek gyűjteményes kötete: *Tamási Áron összes novellái* (I–II., 1979).

PAP KÁROLY (1897–1945) – elbeszélő, regényíró. A *Nyugat*, a *Válasz* és a *Magyar Csillag* munkatársa volt. Első novellás kötete, a *Mikáél*, 1929-ben jelent meg. Válogatott novelláinak kötete: *B. városban történt* (I–II., 1964).

MOLNÁR KATA (1899–1967) – elbeszélő, regényíró. Elbeszéléseit a *Nyugat*, a *Magyar Csillag* és a *Vigilia* közölte. Novelláit 1955-ben, *Anyák születnek* című kötetében adták ki.

KÁDÁR ERZSÉBET (1901–1946) – elbeszélő, kritikus, korábban festőművész. A *Nyugat* novellapályázatán tűnt fel, a *Magyar Csillag* és a *Magyarok* közölte írásait. Novelláit a *Harminc szőlőskosár* (1944) című kötetében gyűjtötte össze. Válogatott elbeszélései *Kegyetlenség* (1966) címmel jelentek meg.

ILLÉS ENDRE (sz. 1902) – elbeszélő, drámaíró, esszéista. A *Nyugat* második nemzedékének kiemelkedő írója. Írásait a *Híd*, a *Válasz*, a *Magyar Csillag*, a *Magyarok*, a *Csillag*, a *Kortárs* és az *Új Írás* közölte. Első novellás kötete, a *Zsuzsa*, 1942-ben jelent meg. Elbeszéléseinek gyűjteményes kötetei: *Száz történet* (I–II., 1966), *Örvények között* (1975).

NAGY ISTVÁN (1904–1977) – elbeszélő, regényíró, publicista. A *Korunk*, a *Magyar Csillag*, a *Kelet Népe* munkatársa, 1944 és 1946 között a romániai *Világosság*, majd az *Igazság* szerkesztője volt. Első novellás kötete *Vékony az ajtó* címen, 1934-ben jelent meg. Elbeszéléseinek témáját főként a romániai városi munkásság és a parasztság életéből meríti. Novelláinak gyűjteményes kötete: *A Boldog utcán túl* (1966).

GELLÉRI ANDOR ENDRE (1906–1945) – elbeszélő. A *Pesti Napló*, a *Nyugat*, a *Válasz* és a *Magyar Csillag* közölte írásait. *Az Est*-lapok tehetségkutató pályázatán tűnt fel. Első novellás kötete, a *Szomjas inasok*, 1933-ban jelent meg. Elbeszéléseiben a valóság és a látomások sajátos ötvözetét teremtette meg. Novelláinak gyűjteményes kötete: *Ezüstből gyúrt kenyér* (1979).

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL (sz. 1907) – elbeszélő, regényíró. Írásai a *Nyugatban*, a *Magyar Csillagban*, a *Csillagban*, a *Kortársban* és az *Új Írásban* jelentek meg, 1947 és 1949 között a *Magyarok* című folyóiratot szerkesztette. Első novellás kötete, a *Lelki finomságok*, 1947-ben jelent meg. Válogatott novelláinak kötete: *Változó felbőzset* (1977).

ÖRKÉNY ISTVÁN (1912–1979) – elbeszélő, regény- és drámaíró. A *Szép Szó*, a *Magyar Csillag*, a *Magyarok*, a *Csillag*, a *Kortárs* és az *Új Írás* munkatársa, 1948-ban az *Újhold* társ-szerkesztője volt. Válogatott elbeszéléseinek gyűjteménye: *Időrendben* (1971).

MÁNDY IVÁN (sz. 1918) – elbeszélő, regényíró, az 1945 után föltűnt írónemzedék-tagja. Novellái az *Alkotásban*, a *Magyarokban* és az *Újholdban*, majd a *Kortársban* jelentek meg. Első novellás kötete 1949-ben jelent meg *Vendégek a Palackban* címen. Válogatott novelláinak kötetei: *Egyérintő* (1969), *Lány az uszodából* (1977).

MÉSZÖLY MIKLÓS (sz. 1921) – elbeszélő, regény- és drámaíró, esszéista, az 1945 után induló írónemzedék tagja. Első novellái a pécsi *Sorsunk* című folyóiratban jelentek meg, első novellás kötétét 1948-ban, *Vadvizek* címmel adták ki. Válogatott novelláinak kötete: *Átalakások* (1975).

SÁNTA FERENC (sz. 1927) – elbeszélő, regény- és drámaíró. Műveiben a paraszti világ átalakulásával és korunk társadalmi-morális problémáival foglalkozik. Első novellája 1954-ben az *Irodalmi Újságban* jelent meg, első elbeszéléskötétét, a *Téli virágzást*, 1956-ban adták ki. Válogatott novelláinak kötete: *Isten a szekéren* (1970).

GALGÓCZI ERZSÉBET (sz. 1930) – elbeszélő, regényíró. Elbeszélései a *Kortársban*, *Új Írásban* jelentek meg. Írásaiban a paraszti életforma átalakulásának társadalmi és lélektani problémáival foglalkozik. Első elbeszéléskötete 1953-ban *Egy kosár hazai* címmel jelent meg. Válogatott novelláinak kötete: *A vesztes nem te vagy* (1976).

CSÁSZÁR ISTVÁN (sz. 1936) – elbeszélő, regényíró. Írásai a *Kortársban* és az *Új Írásban* jelentek meg. Első elbeszéléskötétét 1971-ben *Fejforgás* címmel adták ki, 1973-ban jelent meg a *Feljegyzések az utolsó padból* című novellás könyve. Novelláinak gyűjteményes kötete: *Én voltam az* (1977).

HAJNÓCZY PÉTER (sz. 1942) – elbeszélő. Az *Élet és Irodalom*, az *Új Írás*, a *Mozgó Világ* és a *Valóság* közölte írásait. Első novellás kötete 1975-ben, *A fűtő* címmel jelent meg. *M.* (1977) című kötete is elbeszéléseket tartalmaz.

PÁLYI ANDRÁS (sz. 1942) – elbeszélő, újságíró, kritikus. Első novellája 1963-ban az *Élet és Irodalomban* jelent meg, a Pécsi Nemzeti Színház ugyenebben az évben mutatta be *Tigris* című drámáját. Írásai a *Színházban* és a *Mozgó Világban* jelentek meg. Elbeszéléskötete: *Tiéd a kert* (1978).

SPIRÓ GYÖRGY (sz. 1946) – költő, elbeszélő, regényíró. Az *Új Írás*, a *Színház*, a *Mozgó Világ* közölte írásait. *Kerengő* című regénye 1974-ben, *História* című verseket és verses regényét tartalmazó kötete 1977-ben jelent meg.

VAMOS MIKLÓS (sz. 1950) – elbeszélő, regényíró, filmdramaturg. Elbeszélései az *Élet és Irodalomban*, a *Jelenkorban*, az *Új Írásban* jelentek meg. Elbeszéléskötetei: *Előszó az ábécéhez* (1972), *Jelenleg tizenharmadik a sorban* (1973).

A ló, a bárányka és a nyúl

Két nagyon szomorú időszakom van, amikor nem tudok mosolyogni; ha ilyenkor írok, ne vegyétek kezetekbe a dolgaimat – ha nem szeretitek a keserűt.

Ebből a két időszakból a forró nyárra esik az egyik, mikor a város megindul az erdők felé. Én magam is megyek a családommal együtt – de „valakit” itt kell hagynom. A másik időszak a zord télre esik, mikor az erdők indulnak meg a város felé.

Egy fa az erdőkből, egy kicsike fa (az olcsóbbakból) eljut az én lakásomra is, de már nem talál ott „valakit”. Valaki a neve. Nem szabad másképp kimondani. A kis testvérekéi is így szólnak, ha emlegetik, ha kivetődik valami fölturkált fiókból egy ostornyél, egy pityke a veres mellénykéről vagy egy kis kalapács. „Melyiteké ez, gyerekek?” Félve mondják, halkán mondják: „Azé a valakié volt!” Igazi nevetől malomkő a szívem, két kút a két száraz szemem.

Egyetlenegy csésze van a háznál, amelyen ott áll a neve felírva: „Jánoska”. Ebből iszogatta a kávéját, ő és a macska, mert a felét mindig odaadta a macskának. Most én reggelizek abból a csészéből. Szomorúan néz messziről a macska, mintha kérdezgetné: „Hol az én kis gazdám?”

Még az a kő is megfordulhat, amit a vízbe dobnak, hullám fölemeli, más oldalra fordítja, de az én bánatom az meg nem fordulhat.

Menekszem az emlékektől, s rajként tódulnak elém. Futok tőlük, és hívogatom őket magamhoz.

Ott állnak íróasztalom az ő kedvenc állatai, amikkel utoljára játszott; nem szabad elmozdítani. A ló a nyereggel, aranysárga sörényével, a nyúl a piros pántlikával, a bárányka a csengettyűvel a nyakán. Mereven, csöndesen néznek

rám, amikor írok, s egyszer csak valamely sornál, ha egy könyvet vagy iratot tovább találok taszítani a könyökömmel, megszólal a bárány nyakán a csöngettyű: „Kling-klang! Kling-klang! Hol a mi kis gazdánk?”

Hol a mi kis gazdánk, aki megitatott, aki megetetett, pici kezeivel aki simogatott, ki a zöld pokrócra legelni lerakott.

Mit kérdelek, hol van? Hiszen elég legelnivalót hagyott nektek. Azt a széles rétet, ahol az én jó kedvem virágzott. . . Hiszen utoljára is rátok gondolt. Haldokló hangjával benneteket szólított: lovacska! báránym!

Mindig olyan gyenge, vézna fiúcska volt. Nem akart enni. Az orvosok pedig váltig mondogatták: „Húsrá kell fogni a Jánoskát, hogy izmosodjék, erős legyen.”

Mennyi leleményesség, mennyi furfang kellett, hogy a lábáról levegyem. Mert éppen a húst szerette legkevésbé.

Ígértem neki képeskönyvet. Használt is egy napra, míg a könyvet átlapozta, másnap már nem evett. Hoztam neki száz és száz játékot. De mi lett a vége? A húst nem szerette meg, hanem a játékokból kiszerezte.

Később hiába ígértem akármit, mindenre rázta a szép szöske fejcskékét:

– Nem eszem, nem eszem.

– Igazi lovat veszek esztendőre.

– Nem eszem húst mégsem.

– Sarkantyút veretek kicsi csizmáidra.

– Jaj, nem eszem én húst!

Egyszer aztán ölembe ültettem Jánoskát, és elkezdtem neki okosan megmagyarázni a dolgot:

– Pedig látod, abból nagy hiba lesz, ha te húst nem eszel.

Ragyogó szemeit, azokat az édes szemeit, rám vetette kíváncsian, hogy mi baj lesz abból.

– Mert mikor te húszesztendőssé leszel, akkor én téged fölviszlek Bécsbe.

– Ahol a király lakik?

– Ahol a király lakik, szívecském, éppen őhozzája.

– Mama is velünk jön?

– Mama nem jön velünk. Csak magadat viszlek, mert neked ott meg kell verekedned a király fiával.

Mosolygó képe komoly lett, magas, sima homlokára kiült egy öreges ránc, s a szívecskéje hangosan dobogott. Volt annak a dobogásában félelem is, büszkeség is.

– Igaz lesz az, apa?

– Igaz lesz, ha mondom, csak aztán jól üssön ki a dolog, mert ha te leszel a birkózásban az erősebb, akkor neked jut az ország, ha pedig a király fia lesz az erősebb, akkor övé marad az ország – téged pedig becsuknak egy börtönbe.

Szeme megvillant, s hogy megvigasztaljon, puha kezeivel megsimogatta arcomat.

– Nekem úgy látszik, hogy én leszek az erősebb.

– De nekem nem úgy látszik – mondtam szemrehányón –, mert a király fia mindennap egy font húst eszik meg, hogy növekedjék az ereje, te pedig nem akarsz enni. Szomorítod a szívemet, és nem szerzed vissza az országot a magyaroknak.

Jánoska meg volt győzve.

– Nekem két font húst süssenek! – selypíté parancsolón.

S attól a naptól kezdve rendes húsevő lett, s ha tán ingadozott benne néha az akarat, elég volt rápirítani az asztalnál:

– János, János, megvernek Bécsben, majd meglátod!

Ennek az ideának élt, amíg élt. Ezért evett, erről kellett neki mesélni esténként. A nagy bécsi verekedésre készült örökösen. Fel is osztotta már a kivívott országot a testvérei közt; Laci megkapta az összes ökröket, amik az országban vannak, Albert megkapta a teheneket, nekem ideadta belőle az embereket (kivéve a házmestert és Zsófit, az öreg dadát. Ezeket megtartotta magának).

Egyszer azután meghallotta, elárulták künn a konyhában a szolgálók, hogy a király fia meghalt.

Szegény kis cselédkém, egészen beleszorodott.

– Hát most már én kivel verékszem?

Pedig nem messze volt már akkor az a rém, akivel meg kellett verekednie. A difteritisz. A halál legrettenetesebb generálisa. Huszonnégy napig viaskodott vele, s ha több húst eszik, ő győzte volna le a difteritist.

Oh, milyen huszonnégy nap volt ez! Ha volna szívem leírni.

Mikor haldokolva odahítt a kis ágyacskájához, és azt súgta a fülembe:

– Apa, ha meghalok, viseld gondját az állataimnak, oda ne add se Lacinak, se Albertnek, mert azok összetörnék.

Még egyszer látni akarta.

Az anyja odavitte ágyába a lovacskát, a báránykát és a nyulat.

Nézte, nézte őket, keze már erőtlen volt arra is, hogy megfogja.

Azután még egyszer odaintett, s nagy titokzatosan egy fényes krajcárkát nyomott a markomba. (Az orvostól kapta, amiért az orvosságot bevette.)

– Nekem adod, Jánoskám?

– Az állatok kosztjára – felelte elhaló hangon.

Itt van a szobában újra a karácsonyfa. Gyűjtsátok meg rajta a gyertyákat – tudnak-e még ragyogni, világítani? Hadd jöjjenek be a gyerekek. Minden kész! Minden olyan rajta, mint tavaly. Hát igazán termettek a diófák még diókat az idén is?

Nem, nem. Lökjétek félre az összevásárolt új holmit. Ide kell állítani a fa alá a lovacskát, az aranyhárga sörényűt, a nyulat és báránykát, akiket nekem kell kosztolnom abból a kis rézkrajcárból.

Itt álltak tavaly, álljanak itt az idén is. Rázd meg magadat, báránykám, hadd hallom csengődnek szívet tépő hangját:

„Kling-klang! Kling-klang! Hol a mi kis gazdánk?”

Temetés

„Az elmúlt éjjel álmomban megjelent előttem a megboldogult von W*** bárónő. Tetőtől talpig fehérben volt, s így szólt hozzám: »Jó napot, tanácsos úr«.”

Swedenborg

Mikor belépett a lakásba, érezni vélte a *szagot*. „Két órája halott már.” Gépiesen az órájára nézett, mint aki valami elfoglaltságot, feladatot keres. „Egyáltalán: mennyi idő múlva lesz *szaguk*?” De aligha érezhetett bármiféle szagot is: az apja, az Öreg teteme a hálósobában, a cseresznyefából készült ágyon feküdt az anyja ágya mellett; az előszobát pedig, ahol most tanácstalanul álldogált, a hosszú sötét hall és a hatalmas, súlyos bútorokkal teliszúfolt ebédlő választotta el a hálósobától.

Képzeletben megtette az utat az apja ágyáig – ez elháríthatatlan kötelessége lesz –, de nem érzett sem fájdalmat, sem szomorúságot: maga a lakás volt idegen és ismeretlen, mintha sose járt volna itt, a szobákat túlságosan nagynak, a barokk bútorzatot pedig ódonnak, kopottasnak látta. Megtapogatta a zsebét, cigarettát, gyufát vett elő. Átfutott az agyán, hogy ilyen alkalommal egyáltalán illendő vagy megengedett-e a dohányzás. Aztán rágyújtott mégis: itt, az előszobában szívja el a cigarettát, döntötte el, „odabent természetesen nem cigarettázik”. A dohányfüst erős illata – megnyugtatóan észlelte – elnyomta, megsemmisítette a *szagot*.

Aztán meghallotta a telefoncsörgést, majd a fojtott, nyöszörgő hangot. „Anya”. Megszívta a cigarettáját, a hamut a tükör alatti asztalon egy apró réz hamutartóba pöccintette. „Már végigtelefonálta a várost.” Valahogy illetlennek érezte anyjának ezt a – gyakorlati szempontból – nagyon is érthető intézkedését, árulásnak ítélte, amely a halott apa és a

gyász méltósága ellen követtetett el. De másfelől: ő maga nem ivott-e három féldeci cseresznyepálinkát, amióta munkahelyén telefonon értesítették „a váratlan és szörnyű csapásról”, ami lesújtott rájuk, erre a furcsa, egy elpusztult életmód emlékeit idéző családra... Most pedig ahelyett, hogy bemenne az anyjához – aztán a hálósobába kell mennie –, tétlenül álldogál és cigarettázik. „Tehát: tulajdonképpen mi a feladata?” A válasz világosnak és egyértelműnek látszott: azért van itt, hogy az anyja mellett legyen „ezekben a nehéz órákban”. Ugyanakkor nagyon jól tudta, anyjának valódi támaszra és segítségre van szüksége – elsősorban pénzre és a jövőjét illető praktikus tanácsokra –, nem pedig az ő tétova és kényszeredett jelenléte, őrá, aki tizenhét éves korában elköltözött a szülői háztól, és másfél éve egy „konzumnővel” él. Nemsokára Mari is itt lesz, a „konzumnő”, pillantott az órájára, és Mari percekben belül feltalálja magát: jön-megy, szervez, intézkedik, s csöppet sem tolagódóan fogadja a részvényt nyilvánításra érkező barátokat és ismerősöket, kávéval és itallal kínálja őket: egy szóval magától értetődően részese lesz mindannak, ami történik majd, anélkül hogy egy percre is megfeledkezne arról, hogy „hol a helye”.

Mindenesetre: legalább neki van helye, és van feladata...

„Fiam... édesapád nincs többé.” Tartotta kezében a telefonkagylót, aztán feltörő zokogást hallott. „Háromnegyed hatkor csörgött az ébresztőóra. Hirtelen felült az ágyban, a szívéhez kapott, és visszaesett az ágyra. Vége volt.” Kiérezte az anyja hangjából, hogy mindezt gyakorlottan közli vele; tehát ő, az egyetlen gyermek, most már az egyetlen férfi az U... családban, nemhogy első, de még az elsők között sem volt, akivel a gyászhiert közölték.

„De most: ez a legfontosabb és legelőrevalóbb?” Be kellett ismernie, nem, a legtávolabbról sem az ő személye és érzelmei érdemelnek most megkülönböztetett figyelmet.

„Talán apa”

Mindenáron meg akarta találni azt a pontot, amelyhez képest „bemérheti a helyzetét” és a helyzetben a maga szerepét. A paplannal bekart test, az ágyon súlyosan fekvő két kéz, aztán a mozdulatlan, sápadt, borostás arc, a behunyott szem, a félig nyitott száj, amelyet – úgy hallotta valahol – ügyesen és észrevehetetlenül felkötnék majd azok, akiknek a tetemek temetésre való kikészítése a feladatuk. Bár látszólag minden intézkedés a körül a valami körül forgott, ami az apjából lett, s amit minden látogató lehajtott fejjel megtekint majd a hálósobában, a fiú úgy érezte, hogy apjának ahhoz a valamihez semmi köze nincs.

Hirtelen és tolagódón apja gondosan kitisztított és kisámfázott félcipőit látta; ezekkel a cipőkkel kb. egyidős volt. Méretre készített, erős talpú, régies divatú bőrbőr cipők voltak; egy pár nyilván most is ott áll az ágy mellett fekvő kis szőnyegen úgy, ahogy este gondosan odakészítették. Kicsit arrább egy szék, támláján a sárga hernyóselyem ing, az apró mintás szürke selyem nyakkendő és a tiszta alsónadrág, „mindennap tisztát váltott”, gondolta a fiú, és valami büszkeséghez hasonló érzés fogta el, mint aki apja rendszeretetének újabb bizonyítékára bukkant. „Minden reggel megborotválkozott.” Sőt: ha vendégeket fogadott, vagy ő ment el este, ismét tiszta inget vett és megborotválkozott.

Az előszobatükörbe nézett: arca borostás volt, haja hosszú, kócos, csapzott. Elszégyellte magát, és átvillant rajta a gondolat, hogy mielőtt bemegy a hálósobába, megnyiratkozik és megborotváltatja magát. Mintha a rend legalább külsődleges jegyeire akart volna egyszerűen szert tenni – sosem fordított gondot ilyesmire –, mintha mindig is igényelte volna azt a rendet, amelyet az apja valósított meg a legapróbb, már-már nevetségesnek tűnő gesztusban is, például ahogy a cipőit tisztította a fürdőszobában... Külön ronggyal „portalanította”, kente, fényesítette a cipőket; a rongyok, cipőkefék, cipőkrémek példás rendben sorakoztak egy fadobozban, amelynek pontosan meghatáro-

zott helye volt az egyik fehérre festett szék alatt. Szertartás volt ez, akár a borotválkozás, mosdás vagy az öltözködés, az étkezés és dohányzás szertartása.

„Nem is volt igazi dohányos”

Ő kétségkívül az; bár nem súlyos elefántcsont szipkából szívja a cigarettákat, mint az apja – a szipka két részét szét lehetett csavarni, s a kátrány megszűrése céljából vattacsomót helyezni a szipka testébe –, aki kizárólag étkezések után gyújtott a cigarettára, olyan alkalmakkor, amikor a cigarettát székében kissé hátradőlve, „tempósan”, zavartalanul tudta elszívni, esetleg egy pohár bor mellett...

Elnyomta a cigarettáját a réz hamutartóban. Hirtelen erős vágy fogta el, hogy igyon valamit, homlokára kiütött az alkoholveríték. „Tegnap is részeg volt.” Aztán: „Bent, a likőrösszekerényben van pálinka.” Hogy a likőrösszekerényhez férközhessen, be kellett mennie a hallon át az ebédlőbe, ahol az anyja telefonál; esetleg háttal ül a likőrösszekerénynek, ő észrevétlenül ihat egy pohárával, vagy inkább egyszerűen meghúzza az üveget, hogy elkerülje a töltögetéssel járó süketelés és áruló üvegcsörömpölést. Végül is úgy döntött: nem megy be a szobába, „inkább körülnéz a konyhában és a *speizban*”. A konyhában nem volt semmi. A „*speizban*” viszont – titkon meggyre öntött rumra vagy tiszta alkoholra számított, amelyben szeptemberben zöld diót tettek el – talált egy kb. háromdecis *Diana* sósorszesz üveget, amely csaknem teli volt. Gyanakodva beleszagolt az üvegbe, mint aki attól tart, hogy ecetet tartanak benne. Az üvegben nem ecet volt. A fiú remegő orrcimpával a szájához tapasztotta és meghúzta az üveget.

„De: vedelt-e így az apja?!”

Míg azzal foglalatostkodott, hogy a maradék sósorszeszt elrejtse az egyik polcon sorakozó baracklekváros üvegek mögé, eszébe jutott, hogy apja sósorszesszel szokta tisztítani az elefántcsont cigarettaszipkáját. Másfelől: ha sósorszeszt nem is ivott, de a nemes borokat nem vetette

meg, és minden évben négyszer berúgott. Egyszer kiesett a villamosból – éjjel a Margit-hídon –, háttal zuhant a kövezetre, és a hátizsákjában összetört a tízliteres „valódi somlóit” tartalmazó demizson. De el kellett ismernie: az apja részegen sem veszítette el kapcsolatát azzal a renddel, amelynek legapróbb szokásait is mintegy morális tartalommal ruházta fel; pl. – ha kissé tántorogva is – lefekvés előtt gondosan kitisztította a cipőjét, nadrágját élére hajtva az ágya melletti szék támlájára helyezte, és vállfára akasztotta a zakóját.

„Lemegyek a fodráshoz, rendbe hozatom a hajam és a képem.”

Lábujjhegyen kilopózott a *speizból*, cigarettára gyújtott, és benyitott a vécébe. Vízelés közben a W. C.-tartályt rögzítő két konzolt nézte; a konzolok talpa három csavarral erősített a falba, mint két kis csúfondáros arc: két csavar a két szem, egy száj s a hosszú manóorr maga a konzol, s a kis arc rajta nevetett, erőfeszítéseit, hogy legalább a rend látszatára szert tegyen – fodráshoz megy –, megkérdőjelezte és reménytelennek ítélte. Mindenesetre a sósorszesz jótékony hatásaként arca kissé kipirult, csillogott a szeme, s mikor a vécéből ismét az előszobába lépett, már nem érzett semmiféle *szagot*. Órájára nézett.

„Mari nemsokára itt lesz”

Tehát: nemigen húzhatja tovább az időt, hogy bemenjen, az anyjához, s visszafojtott lélegzettel, hogy ne érződjen az alkoholszag, részvétet nyilvánítson, azután pedig lehorgasztott fejjel, kezét elől összekulcsolva, a hálósobába lépjen. Hirtelen eszébe jutott: előbb le kell mennie a fodráshoz.

„És ha itt borotválkozná meg?”

De tudta: az apja késsel borotválkozott, amelyet ő nem tud kezelni; pengés borotva nincs a háznál. Lelkiismeretfurdalás fogta el: miért nem tud késsel borotválkozni? Apja meg akarta tanítani a kés használatára, de ő halogatta a dolgot, s bár hangosan nem mondta ki, azzal érvelt, hogy

késsel borotválkozni apjához hasonló „régivágású” urak szoktak; egy tizenhét éves fiatalember pengét vagy villanyborotvát használ.

„*Abesszíniába megyünk oroszlánra vadászni*”

Mintha az apját hallotta volna; ő, a tizenegy éves fiú ott ül az „öreg” mellett az ágyban, és tágra nyitott szemmel hallgatja. Majd, egypár év múlva – ő már *nagy* lesz akkor – Oxfordban jár egyetemre, és a nyári szünidőben elmennek oroszlánra vadászni Abesszíniába... Mély, a cigarettától kissé rekedtes hangon beszélt az apja, mintha nem is Oxfordról és Abesszíniáról, hanem a legmindennapibb dolgokról lett volna szó, pl. arról, hogyan húzzák ki a telet azzal az öt mázsa koksszal, ami a pincéjükben volt, hogy „fűtik ki” a terem nagyságú szobákat. De tudta: apja majd talál valami megoldást, „majd csak lesz valahogy”, és végül is nem fognak télen fagyoskodni. Ha pedig – tapasztalatból tudta – mindez így van, akkor a furcsán, idegenesen és kissé arisztokratikusan csengő Oxford és Abesszínia is igaz és valóságos lehet.

„*Előtte le kell érettségizned*”

Viszont a tanuláshoz semmi kedve nem volt. Tanára szerint „esze az van, csak lusta”. Pedig nem volt „lusta”: magolás helyett a *fontos* dolgokkal foglalkozott. Verne-, May Károly- és Cooper-könyveket olvasott, a várával, az ólom-indiánjaival, kis ágyúival játszott – az ágyúk rézcsövében rugó volt, és sörétet lehetett kilőni belőlük a várat védő katonákra –, gombfocicsapatának „rece pupi” gombjait kátrányozta és smirglizte gondosan.

Szomorúság tört rá – nem az immár valószínűleg elmaradó Oxford és Abesszínia miatt – inkább egy elsüllyedt, kíváncsnak tűnő életmód végleges elvesztéséért, amibe talán nem lett volna utolsó dolog belekóstolni. Legfőként azt sajnálta, hogy le kellett mondania azokról a nőkről, akiket egy szmokingba öltözött fiatalember inthetett volna magához egy finom dohány- és parfümillatú bálteremben, egy exkluzív bordélyházban: fiatal lányokat és érett, telt keblű

asszonyokat; le kellett mondania az estélyekről, a teniszről, a lovaglásról őszi hajnalokon, a kártyáról, a herendi porcelánnal megterített asztalokról, amelyeken gyertya ég, s a pincér aperitifként száraz Martinit szolgál fel jégkockával és olajbogyóval... Úgy hitte, az apja *így* élt valamikor; ezt látszott bizonyítani a szekrényben védővászon alatt lógó zsakett, a frakk, az egyik polcon a keménypapír dobozban a sárga selyembe csomagolt cylinder, az arany kezelőgombok s az előszobában a tizenhét bambusz sétabot, amelyek egy kopottas, bordó fémhengerben – esernyőtartóban – nyertek elhelyezést...

„*De: konzumnőkben nincs hiány és van sósborszesz*”

Elvégre Mari szép nő, és furcsa esti mulatozásaik során alkalmá volt egyik-másik barátnőjével is közelebbi kapcsolatba kerülni. Ugyanekkor be kellett látnia: az Öreg régi életmódjával nem állhatták a versenyt ezek a „kalandos” esti összejövetelek, amelyek rendesen ivással vették kezdetüket, az ő narancssárga kelmével bevont heverőjén vagy Mari franciaágyán folytatódtak hajnalig vagy másnap éjszakáig, és általában a sápadt, karikás szemű, kissé tántorgó hölgyek távozásával értek véget, miután behánytak a mosdóba vagy a fürdőkádba. Eszébe villant: az Öreg valahogy tudomást szerzett ezekről az összejövetelekről, és egy ízben szigorú megrovás vagy bármiféle elmarasztaló megjegyzés helyett a *részletek* felől tett fel néhány szinte bátor-talan, gyerekesen kíváncsi kérdést... Mindez egy üveg „somlói” mellett történt, amelyet az apja vásárolt, s fiát talán első ízben kezelve felnőtt emberként, maga töltött a két ólomkristály borospohárba.

„*Az Öreg irigyelte volna az ő életmódját?*”

A fiú nem tudott válaszolni a kérdésre. Apja talán azért kérdezősködött, mert mindenáron valami rendkívüli és nem mindennapi „tehetséget” akart fölfedezni a fiában, aki egyéb kötelességeit rendre elmulasztotta teljesíteni? A tisztelethez hasonló érzést váltott volna ki az apjában, hogy ő valami hétpróbás szoknyapecér?

Emlékezett rá: az úszás révén négy évvel ezelőtt valóban úgy látszott, lesz belőle „valaki”. Egy kisebb úszóegyesületnek ő volt a sztárja 50 és 100 méter mellen; országos bajnokságokon is tisztes helyezéseket ért el; érmei, oklevelei a hallban levő vitrinben állítottak ki, mint egy nem „mindennapi tehetségű” versenyző kézzelfogható bizonyítékai és ereklýei. Az ígéretes jövővel kecsegtető pálya azonban tizenhat éves korában megszakadt; lóverseny következett, ivászatok s végül Mari, a „konzumnő”, aki hét évvel volt idősebb nála, és aki miatt elköltözött a szülői házból... Ráadásul abbahagyta gimnáziumi tanulmányait, és fűtés-szerelők, majd ácsok és kőművesek mellett dolgozott mint segédmunkás. S mindezt betetőzve: Mari nemcsak a szeretője, hanem gyűrűs menyasszonya volt – az előbbit még elnézte valahogy az Öreg –, azzal készítetve szörnyülködésre a családot, hogy egy szép napon még feleségül veszi „azt a nőszemélyt”. Nem is tudott számot adni róla, hogyan történt, hogy Marival egyáltalán szóba állt az apja, s fogadta a lakásukban.

„Juj... te... te... kacsalábon forgó nyulacskám!”

Látta a képet: Mari ott áll a földig érő tükör előtt, és öltözködik. Most jött ki a fürdőszobából: csak egy magas sarkú cipő, hagymahéjszínű harisnya és harisnyatartó van rajta. Ő könyökére támaszkodva fekszik a franciaágyon, újságot olvas, aztán Marira néz, felkel az ágyról, odamegy a lányhoz, letérdel elé, combjaihoz szorítja a fejét. „Juj... te... te... kacsalábon forgó nyulacskám!” – hallja Mari rekedtes hangját, pillanatra felnéz az arcára; a lány nedves szája félig nyitva, nyelvét felső fogsorának feszíti. S ekkor a helyzethez egyáltalán nem illő gondolat villan át rajta: azt érzi, hogy nagyon is helytelen dolog, amit művel, tanulnia kellene otthon az ebédlő sarkában, a „kuckójában”, igen, a tanulószoba előtt kellene ülnie, és matamatikafeladatok megoldásán törnie a fejét; egyszerűen egy magakorabeli gyerekember kötelességeit teljesíteni. De az a különös időpontban rátört kötelességérzet éppoly gyorsan elmúlt –

szinte „leszakadt róla, mint gombokról a koldus” –, amilyen hirtelen rátört. Aztán ott feküdt Mari mellett az ágyon, csókolóztak – neki egyszer már „jó volt” –, s érezte, ahogy lassan ismét kívánni kezdi a lányt, s tudja, hogy harmadszor és negyedszer is kívánni fogja, és aznap már egyikük sem fog mást akarni, mint szeretkezni; aztán remegő lábakkal, karikás szemekkel mennek a konyhába enni valamit, de még egyszer megkívánják egymást, s végül sápadtan, veritékesen, a másik testének illatát a magukén érezve, az ágy szélén ülve megisznak egy nagy pohár konyakot.

„Lefeküdt volna az Öreggel is?!”

Nem valószínű, de nem lehetetlen, gondolta. Az mindenesetre tény, hogy Mari valamilyen módon levette a lábáról az apját, ha nem is a szó betű szerinti értelmében... Sokkal inkább valószínű, hogy az Öreg, mivel egyetlen fia „kész helyzet elé állította”, egyszerűen tudomásul vette a történeteket, nyilván a titkos reményben: ez a kamaszos hevű fellobbanás, amit csupán a testi vágy fűt, szalmalángnak fog bizonyulni. Nyilván sejtette, hogy Mari az első *igazi* szerelem az életében, s talán önmaga, atyai szerepe kudarcának tartotta a következményeket, elsősorban az, ő meneküléshez hasonló elköltözését a szülői házból. Emlékezett rá: amikor először maradt ki egész éjszakára, sőt még a *vasárnapot* is Marival töltötte – valamikor éjfél körül keveredett haza –, az apja ébren volt még, olvasott az ágyában, s mikor belépett a szobába, így szólt hozzá: „Fiam, ebédre hazajöhettél volna.” Nem szemrehányás volt a hangjában, hanem fáradtság és szomorúság. „Kint az étel a hűtőszekrényben, melegítsd meg.” A könyvet – Aquinói Szent Tamás munkáját – becsukta és a borvörös paplanra helyezte. Ő ott állt az ágy lábánál, kezét a dereka mögött összekulcsolta, lesütötte a szemét. Az anyja a másik ágyon már aludt. A fiú őszintén szégyellte magát, nem elmaradása miatt, hanem azért, mert ezzel fájdalmat okozott az apjának, de örült is ennek a szomorú meghittségnek, hogy kettesben vannak, és az Öreg – úgy érezte – megosztja vele fáj-

dalmát és szomorúságát, ami majd később elidegeníthetetlen öröksége és tulajdona lesz.

„Le kell mennie a borbélyhoz”

De: meghúzza még előtte a sósborneszeses üveget, vagy hagyja meg tartaléknak, és a Rózsafában igyon egy sört és egy fél cseresznyét? Cigaretára gyújtott, s mintha az apja hangját hallotta volna: „Óne ász, bank!” – hallotta a kártyák csattanását az asztalon; szenteste volt – az anyja már lefeküdt és aludt –, s ők ketten diópálinkát ittak, és huszonegyeztek reggel öt óráig. Úgy két óra felé elfogyott a pálinka, s az Öreg valahonnan elővett egy literes üveget, az üvegben 96%-os tiszta alkohol volt, s azt itták halványzöld pálinkáspoharakban, vízzel hígítva. Az Öreg első ízben kínálta meg szeszes itallal és cigarettával, addig csak lopva ihatott egy-két pohár bort a konyhában vagy a *speizban*, és otthon kizárólag a vécében cigarettázott.

Megszívta a cigarettát, a hamut a réz hamutartóba pöcintette. A teendőire, a mindenképpen elvégzendő feladatokra gondolt, amelyekkel majd akkor kell foglalkoznia, amikor már visszajött a borbélytól, és megtette azt a bizonyos utat a lakásban az apja ágyáig. Anyja nyilván felhívta már a körzeti orvost, hogy bejelentse „az egyedül az ő válla vasökölrel sújtó tragédiát”; az orvos majd kijön a halotthoz, megvizsgálja az Öreget, és megállapítja – immár hivatalosan és végérvényesen –, hogy csakugyan meghalt. Kiállítja a zárójelentést, amelynek alapján a Kerületi Tanács Anyakönyvi Hivatala kiadja a Halotti Bizonyítványt; az ő dolga lesz, hogy elmenjen az Anyakönyvi Hivatalba, s leadja az apja személyi igazolványát, a körzeti orvos zárójelentését, mert csak ezután kapja kézhez a Halotti Bizonyítványt, amellyel az Országos Temetkezési Vállalat illetékes hivatalnokát kell megkeresnie, hogy eltemessék az apját. Meg kell határozniuk, melyik napra kéri a temetést, s milyen időpontban; dönteniük kell: a temetés első, második vagy harmadik osztályú legyen; határozni kell a „partecédulák” szövege, a nyomdában való megrendelés s a barátok

és ismerősök címére való postázás felől; meg kell rendelni egy virágboltban a virágokat és koszorúkat. Borravalót kell adni a hullaszállítóknak, és nem utolsósorban: megfelelő öltözékben kell megjelennie a temetésen, de szürke vagy fekete öltönye nincs, összes öltözéke rajta van: egy kopott, könyökén megnyúlt, kifakult, valamikor téglaszínű pulóver, a kitérdelt, sárga kordbársony nadrág s a vásott, piszkos „viharkabát”. Nemsokára megjelenik majd az apja két húga és a nővére, talán még előbb itt lesznek, mint Mari, s „gondoskodó szárnyuk” alá bújtatják a gyászoló özvegyet; egyikük majd kimegy a konyhába, hogy rántottát készítsen az anyjának, aki hallani sem akar evésről „ezekben az elképzelhetetlenül szörnyű percekben, amikor még fel sem tudja fogni a csapást, amely Isten emberi ésszel beláthatatlan és kifürkészhetetlen akaratából szakadt rá”. Végül azért megeszi a hat tojásból készített szalonnás rántottát, csak az utolsó egy-két falatot hagyja a tányér szélén, mert csakugyan úgy vélekedik, hogy bűnt követett el az evéssel férje emléke ellen, s ezt a bűnét Isten látja s a többi bűne mellé följegyzi.

Végül is lemegy majd a borbélyhoz, és borotválkozás előtt és után is iszik valamit a Rózsafában. Hirtelen elnevette magát, s bár megpróbálta visszafojtani a nevetést – hiszen jól tudja, nagyon is illetlen dolog nevetgélni abban a lakásban, ahol még talán ki sem hűlt az apja teteme –, egyre hangosabban nevetett, vállai ütemesen rázkódtak, és kicsordult a könnye. Eszébe jutott a Rózsafa vécéje előtt a szerelmespár, akiket néhány nappal ezelőtt látott: a nő telt, feszes mellű szőkeség volt szűk szoknyában, amelyen kirajzolódott a bugyija, tükröt vett elő a retiküljéből, és a haját kezdte igazgatni. A férfi és a női vécé egymás mellett van a Rózsafában, szemben a söntéspulttal. A férfi ott állt szorosan a nő mellett – jegygyűrűt viselt, akárcsak a nő –, kissé oldalra húzta a nyakkendőjét, és megköszöörülte a torkát. Aztán a férfi megölelte a nőt, szájon csókolták egymást, aztán bementek a vécébe.

„Elbúcsúztak előtte”

De nem inkább az apjára kellene gondolnia, aki mozdulatlanul fekszik az ágyában, most végzett vele egy szívroham; az éjjeliszekrényen a kis kör alakú márványtalpazaton álló bronz kislámpára, amelynek rúdájához szétvetett lábakkal és zsebredugott kezekkel bronzbohóc támaszkodik, s az apja arcát nézi? Lassan abbahagyta a nevetést. Az Öreg sem viselkedett mindig „illedelemesen”, gondolta, s mintha ez valami felmentésfélét adhatott volna az ő illetlen nevetgélésére. . . Apja bizony néha ráordított az anyjára, amikor pl. vasárnap délutáni sétái felől tétettek fel bizonyos kérdések. (A fiú csak annyit tudott, hogy anyja egy vörös hajú nőre féltékeny, akivel állítása szerint „az urának egy családapához méltatlan, szennyes és undorító kapcsolata van”.) Megegett, hogy az apja összetört egy széket a fürdőszobában, és zokogó feleségét faképnél hagyva, sétálni indult a fiával Zugliget környékére; ő vadgesztenyét szedett vállra akasztható bőrtáskájába a járda mellé söpört falevelek közül, s az Öreg szótlánul lépkedett mögötte. Az ilyen „kirándulásokból” rendszeren csak késő este tértek haza, s az Öreg vacsora közben egy szót sem szólt az anyjához; megegett, hogy napokig nem beszélt vele, s ezekben a napokban az anyját minduntalanul sírógörcs fogta el, és hogy férjét kibékítse valahogy, a kedvenc ételeit főzte, és nagytakarítást végeztetett a kisházban lakó cselédlánnyal. Különben: anyja szüntelenül beteg és fáradt volt. Többek között állandó hólyaghurutban szenvedett: ahogy az Öreg tréfásan mondogatta: „Annyit hugyozik, mint egy fészket és csipás szemű kölykeket védő anyatigris.” A hólyaghuruton kívül migrén, epegörcs, szívelégtelenség, kólika, ízületi bántalmak és egyéb nyavalyák gyötörték, s az apja kérdésére, hogy miért nincs tisztességes ebéd, miért mocskosak az evőeszközök, és miért nem törölgeti le a port a bútorokról, anyja valamelyik betegségére és a cselédlány lustaságára hivatkozott, s arcára az ártatlanul megvádoltak és meghurcoltak mélységes szenvedését kifejező vonások telepedtek. Fél napokat feküdt az ágyon az elsötétített szobában, homlokán vizes borogatással vagy forró sóval megtöltött vá-

szonzsákkal a hasán, s ha valamelyik barátnője, akit elhaló hangon hívott fel telefonon, meglátogatta, ilyeneket mondott: „Érzem, hogy nemsokára magához vesz a Jóisten”, „majd Odafönt találkozom az én egyetlen drága édesanyammal, és újra élvezhetem az ő áldott tenyerének végtelen jóságát”, „majd ha már nem leszek, megtudja az uram és a fiam, hogy minden gondolatom és porcikám egyedül az ő javukat szolgálta”.

„Igen, mindenképpen lemegy a borbélyhoz”, s ez az elhatározása jóleső nyugalommal töltötte el, mint aki némi képp zűrzavaros körülmények között teljesíti kötelességét.

Látta a Farkasréti temetőben a megásott sírgödröt, a feketébe öltözött rokonokat és barátokat, kezüket összekulcsolják, fejüket lehajtják, a férfiak levett kalappal állnak a sárga, tapadós agyagon, az asszonyok apró, illatos zsebkenőket szorítanak a szemükhöz. A pap elmondja a gyászbeszédet, aztán a sírásók betemetik a gödröt, végül a gyászolók elhelyezik a virágaikat és koszorúikat a sírhalmom. Aztán betérnek a Búfelejtőbe, ahol magukhoz hasonló feketébe öltözött férfiak bort rendelnek, az asszonyok valami „édeset”. Ő ott ül Mari és az anyja között. Már elhatározott: Mari velük alszik a temetést követő éjszaka: „semmiképpen nem hagyhatják egyedül a Mamát *ilyen állapotban*”; ami őt, az Öreg egyetlen gyermekét illeti, meglehetősen részeg lesz már akkor, s idegenként figyeli a melegtől és az italtól fénylő arcokat. Hármában mennek haza anyjával és Marival – útközben vesznek egy üveg cseresznyepálinkát éjszakára –, Mari gyorsan összeüt valami vacsorát, szótlánul esznek, Mari altatót ad a Mamának, segít megágyazni (az anyja a hálósobában alszik, az Öreg üres ágya mellett, ők a hallban), aztán „lefekteti a Mamát”. Mikor meghallják az anyja egyenletes szuszogását és horkolását, ők is levetkőznek, és meztelenül egymáshoz simulnak az ágyban. Csókolózni kezdenek, aztán a fiú cigarettára gyújt, és a szíve kalapálását hallgatja, miután „együtt voltak”.

A tükörbe nézett, végigsimított az arcán, s a kis asztalon álló hamutartóban elnyomta a cigarettát.

Tartalom

Mikszáth Kálmán: A ló, a báránka és a nyúl	9
Mikszáth Kálmán: Még egy megyei történet	13
Bródy Sándor: Vásár	20
Gárdonyi Géza: A belső szoba	22
Tömörkény István: Etal	28
Cholnoky Viktor: Apa	33
Szomory Dezső: Rózsika	38
Szini Gyula: Elvált	41
Ady Endre: Rudi a telefonnál	48
Ady Endre: Az öreg Borkonyi	52
Krúdy Gyula: A vadmacska	58
Móricz Zsigmond: Az örökség	64
Móricz Zsigmond: 1886. februárban beteg voltam	70
Móricz Zsigmond: Karácsonykor jobban fáj	80
Móricz Zsigmond: Árvácska	86
Móra Ferenc: Hogy tanultam meg írni?	92
Kafka Margit: Hiába	98
Nagy Lajos: Prof. Csizmadia	106
Nagy Lajos: Szállás egy éjszakára	133
Nagy Lajos: Anyós	141
Nagy Lajos: Egy kisiút etetnek	148
Szép Ernő: Apa	154
Kosztolányi Dezső: Fürdés	158
Kosztolányi Dezső: A kulcs	166
Kosztolányi Dezső: Házi dolgozat	172
Kosztolányi Dezső: Koszorú	175
Kassák Lajos: Késői jövevény	179
Karinthy Frigyes: Anyám	185
Karinthy Frigyes: Skarlát	193

Karinthy Frigyes: Tanítom a kisfiamat	200
Csáth Géza: Szombat este	204
Török Gyula: Szürke mese	208
Füstth Milán: Szórakozottság	212
Tersánszky J. Jenő: Történet az özvegyasszonyról meg a fiáról	216
Hunyady Sándor: A Csaholyi fiú	232
Déry Tibor: Két asszony	241
Tamási Áron: Tarka nap	284
Pap Károly: A kéz	295
Pap Károly: Családi örömök	302
Molnár Kata: Indulj már!	310
Kádár Erzsébet: Kegyetlenség	327
Illés Endre: Kettős kör	335
Illés Endre: Belvárosi karácsony	347
Nagy István: Apa és fia 1943-ban	355
Gelléri Andor Endre: A vasutasházban	360
Gelléri Andor Endre: A kereszten	366
Gelléri Andor Endre: Elmúlás	369
Gelléri Andor Endre: Húsvéti rajz	376
Kolozsvári Grandpierre Emil: Gyerekzsarolók	381
Örkény István: Fohász	385
Mándy Iván: Nyaralás	401
Mándy Iván: A siker fényében	406
Mészöly Miklós: Riport (2)	421
Sánta Ferenc: Emberavatás	428
Galgóczi Erzsébet: Cogito	437
Császár István: Látogatás	454
Hajnóczy Péter: Temetés	461
Pályi András: Novemberi délután	474
Spiró György: Apámmal a meccsen	479
Vámos Miklós: Idegen ház	495
Életrajzi jegyzetek	510

ISBN 963 211 383 7

Kozmosz Könyvek, Budapest

Felelős kiadó: Szilvási György igazgató

Készült a Zrínyi Nyomdában, rotációs ofseteljárással
(79.1196/1), Budapest, 1980

Felelős vezető: Bolgár Imre vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (809503/80)

Felelős szerkesztő: Székely Éva · Műszaki vezető: Haás Pál

Képszerkesztő: Csejdy Virág · Műszaki szerkesztő: Végh Judit

20 000 példány · terjedelem: 32,5 (A/5) ív · IF 3921